

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
בהלכה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

עובד זר שנכנס לבית ענווד שרשרת עם שתי וערב

הכל משכירים כיום את ביתם לגויים, ואין חוששים לאיסור המשנה, ובישוב הדבר מצאנו כמה ביאורים בראשונים:

א. מאחר והאיסור מן התורה הוא רק כשישראל נהנה מאותה עבודה זרה שהוכנסה לבית, יש לומר כי כל מה שגזרו חז"ל ואסרה המשנה להשכיר את בית ישראל לגוי שמא יכניס עבודה זרה הוא דוקא בארץ ישראל שיש חיוב גדול לרש משנה את העבודה זרה ולא בחוץ לארץ (רמב"ן בעבודה זרה שם ובפירושו לדברים שם, ריטב"א עבודה זרה טו, ד"ה ושכירות וכו'. ד"ה מתני', ר"ן על הרי"ף עבודה זרה ו: ד"ה מתני').

ב. רבינו חיים (הו"ד בתוס' עבודה זרה כא.) יישב שביתו של ישראל בחו"ל אינו נחשב לגמרי לביתו, ולא נאמר עליו האיסור שלא להכניס עבודה זרה לביתו, אמנם בתוספות (שם) הקשו שא"כ גם לא יתחייבו בחו"ל במוזה. אבל כעין דבריו מצאנו גם בראב"ן (עבודה זרה ס"י רצא) שפירש דכיון שאנחנו מחויבים במיסים רבים למלכות שוב אין הבית נחשב לגמרי כשלנו, ולא נאמר בזה האיסור שלא להכניס עבודה זרה לביתו.

ג. יש שכתבו שהאיסור מדאורייתא נאמר רק כשישראל מכניס בעצמו, כלשון התורה 'לא תביא', ולא כאשר הגוי מכניס (ראב"ד ורשב"א בחידושיהם שם, רא"ש עבודה זרה פ"א ס"י כב.). או אפילו כאשר הגוי מכניס, אבל דוקא בהסכמת ישראל וכשהדבר נוח לו (הצד הראשון בתוספות רבנו אלחנן, אור זרוע עבודה זרה ס"י קלו בצד הראשון, תוספות רבנו שמשון משאנץ שם). וכיון שהאיסור כאשר הגוי מכניס מדעתו רק מדרבנן, לא גזרו חכמים על כך רק כאשר רגילות היא שהגוי מכניס בקביעות עבודה זרה לבית המושכר לו, ולא כמצוי בזמנם שרק כאשר הגוי נטה למות הכניסו עבודה זרה לבית המושכר לגוי.

ד. יש שכתבו שהאיסור דאורייתא נאמר דוקא בהכנסה לבית ישראל גר בו בפועל, וזהו גדר 'ביתך' לענין זה, ולא לבית מושכר שישראל אינו גר בו, אע"פ שהוא בבעלותו (ספר התרומה ס"י קמז; סמ"ג לאוין מח; תוס' עבודה זרה כא: בשם רבנו אלחנן בצד השני; אור זרוע עבודה זרה ס"י קלו בצד השני). ולפי זה, כאשר נכנס לביתו שאינו מושכר אכן אסור מן התורה. אבל כיון שכאשר מכניסים עבודה זרה לבית שאין ישראל גר בו, האיסור רק מדרבנן, הם לא גזרו רק כאשר רגילות שהגוי מכניס עבודה זרה לבית המושכר לו, ולא רק כאשר הגוי נטה למות הכניסו עבודה זרה לבית ישראל המושכר לגוי. וכמו כן הואיל וכל האיסור רק מדרבנן הם לא גזרו רק באר"י ולא בחו"ל.

ה. יש שכתבו דכיון שיד הגויים תקיפה על ישראל, והם דנים ששכירות כמכירה ליומא לכל דבר, ממילא כאשר המשכיר בית לגוי הבית יצא מרשות ישראל וכמו שמכר את הבית לגוי, ולכן אינו עובר באיסור לא תביא תועבה לביתך שהרי הוא כבר מכור

המשך בעמ' ג'

אני עורך שיפוצים בביתי, ובאחד הימים הגיע רצף מארצות המזרח והבחנתי שהוא עונד שרשרת עם שתי וערב, והסתפקתי האם עלי לומר לו שיוציאו מביתי משום שאסור להכניס עבודה זרה לבית?

תשובה ממורינו הרב שליט"א:

מקור האיסור להכניס עבודה זרה לבית ישראל מצינו במשנה (עבודה זרה כא.) שאסור להשכיר בית לעובד עובדה זרה על מנת שידור בו, מפני שהוא עשוי להכניס לתוכו את הצלמים שלו, ונמצא שבעל הבית עובר באיסור 'ולא תביא תועבה אל ביתך' (דברים ז כו). אמנם דנו הפוסקים אם יצאצב יש דין עבודה זרה, ומשכך אף אותו אסור להכניס לביתו. גם באיסור להשכיר בית לגוי מצאנו שדנו הראשונים במה שנהגו ישראל בחו"ל להשכיר את בתיהם לגויים, זאת על אף שהנצרות הינה עבודה זרה ומאמיניה מכניסים צלבים לבית המושכר, ולמעשה קיבלו את המנהג והצדיקו אותו בכמה דרכים, ועיקר הטעם הוא משום שהאיסור להשכיר הוא מדרבנן, ולכן יש אופנים שהקלו בהם חכמים כמו בחו"ל, או בעבודה זרה שאיננה קבועה.

איסור 'לא תביא תועבה אל ביתך'

בעיקר גדר האיסור להכניס עבודה זרה נחלקו הראשונים:

יש סוברים שהאיסור הוא על כניסת עבודה זרה לבית, ואם כן אסור גם שגוי יכניס עבודה זרה לבית ישראל (תוספות עבודה זרה שם ד"ה אף, ספר התרומה קמז, אור זרוע ד קלו, רא"ש שם ס"א סכ"ב, ועוד).

ויש סוברים שהאיסור אינו על עצם כניסת עבודה זרה לבית, אלא על הכנסה לצורך הנאה מהחכם של העבודה זרה, אבל גוי המכניס עבודה זרה לביתו של ישראל לצרכו אינו אסור אלא מדרבנן (רמב"ן עבודה זרה שם, וראה רמב"ן דברים שם. הרא"ה עבודה זרה שם, ספר החינוך מצוה תכט, ומנחת חינוך ורי"פ פלגא בדעתו, רמב"ם הל' עכו"ם פ"ז ה"ב, סנהדרין פ"ט ה"ד אות ט, ועוד, וכפי שהאריך הגרי"פ בביאורו לרס"ג, ל"ת ה.).

השכרת בית ישראל לגוי העובד עבודה זרה

במשנה (עבודה זרה כא.) נפסק שאסור להשכיר בית לעובד עבודה זרה על מנת שידור בו, מפני שהוא עשוי להכניס לתוכו את הצלמים שלו, ונמצא שבעל הבית עובר באיסור 'ולא תביא תועבה אל ביתך' (דברים ז כו).

והקשו הראשונים, מאחר ודין פשוט הוא במשנה שאסור להשכיר ביתו לגוי, כיצד

הלכה למעשה

משולחן מורינו הרב שליט"א

רכישת חלות לפני התפילה כשאחריה יאזלו (אך יהיו זמינות במחיר יקר או רחוק)

במכולת ליד ביתי, בקביעות בכל יום שיש, עד שאני מסיים את תפילת שחרית נגמרות החלות. חברים אחדים במניין פשוט קונים את

החלות בדרך לתפילה ולטענתם הדבר מותר כי זה לא נקרא 'לעשות חפצי עצמו' אלא צרכי שבת שנחשבים חפצי שמים (למרות שזה עונג לגוף). שאלתי היא: א. האם הם צודקים. ב. האם זה נכון גם כשיש חנות אחרת של מעדני שבת שיש אצלה חלות עד יותר מאוחר, אבל המחיר יקר (משמעותית). ג. האם זה נכון גם כשיש חנות גדולה אחרת שיש שם חלות עד מאוחר יותר אבל היא רחוקה (לדוגמה: יקח לי חצי שעה יותר)?

התפילה. וכתב שמזה יש סמך למה שנוהגים מקצת אנשים לקנות צרכי שבת בבוקר יום שיש קודם התפילה, ומדבריו עולה שזהו היתר ללא סייג, לפי שהם צרכי שמים המותרים לפני התפילה, וצ"ע בדברי המשנה ברורה שגוראים כסותרים, דבהלכות שבת כתב כהמג"א שאין זה היתר גמור רק כאשר לא ימצא לאחר התפילה ומשום דין קדימה במצווה עוברת ודאורייתא, ואילו בהלכות תפילה כתב כהפרי חדש שהוא היתר מוחלט. ובשולחן ערוך הרב (י"א) כתב כדברי המג"א, ובערוך השולחן כתב כהפרי חדש. ובפרי מגדים (מש"ס ק"א) תלה זה בשני הלימודים, ולפי הלימוד שהובא במדרש אין 'היה' אלא מיד, שלפי זה יש לקנות מיד בבוקר, ולפי הלימוד שכתב בטור 'דהכנה דומיא דהבאה' יש להמתין עד שלש שעות, שעד אז מיקרי בוקר.

טעם להיתר מפני שהכנת צרכי שבת היא מצוה עוברת, וגם היא דאורייתא ותפילה דרבנן. ומשמע שאין זה היתר גמור אלא באופן שלא ימצא אחר התפילה. מאידך במשנה ברורה בהלכות תפילה (ס"א פס סק"ז) כתב שמותר לקנות צרכי סעודה בערב שבת קודם תפילה, ולא סייג דבריו דהיינו דוקא כשלא ימצא אחר התפילה, ומקורו שם מדברי הפרי חדש (ס"א פס סק"ז סוף ד"ה בפ"ק) שדקדק לשון הגמרא (ברכות ד'). 'אסור לו לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל', שמשמע דווקא 'חפציו' אסור אבל 'חפצי שמים' מותר, והכנת צרכי שבת הם חפצי שמים, והוכיח כן גם ממה שפירש רש"י במגילה (נ). ד"ה ביו"ט) שביים טוב היו מאחרין לבוא לבית הכנסת משום שצריך לטרוח להכין סעודת יום טוב, ומכאן ראה שמותר להתעסק בצרכי סעודת יו"ט קודם

1 יש להקדים דברי הגמרא (שבת קטז:). רב ספרא מחרין רישא - רבא מלח שיבטא. רב הונא מדליק שרגי, רב פפא גדיל פתילתא. רב חסדא פריס סילקא. רבה ורב יוסף מצלחי ציבי. רבי זירא מצתת צתותי. רב נחמן בר יצחק מכתף ועייל מכתף ונפיק, אמר: אילו מקלעין לי רבי אמי ורבי אסי מי לא מכתפנא שבת קמיהו. ואיכא דאמרי רבי אמי ורבי אסי מכתפי ועיילי מכתפי ונפיק, אמרי אילו איקלע לן רבי יוחנן, מי לא מכתפינן קמיה. ומה למדנו שיש לכל אחד לטרוח בהכנה לשבת. במשנה ברורה בהלכות שבת (ס"א ר"נ סק"א) כתב: ואם רגילין למכור בבוקר השכם קודם התפילה ולא ימצא לקנות אחר התפילה, יקנה ואחר כך יתפלל, ואין זה בכלל מה שאמרו (ברכות ד'). 'אסור לעשות חפציו קודם שיתפלל', שזו חפצי שמים היא. ומקורו במגן אברהם (ס"א קנא סק"ז) שנתן

ועוד שאלה: האם אני חייב לקום מוקדם, למשל בהנף החמה, כדי להינעם משימוש בהיתר כזה? תשובה ממורינו הרב שליט"א:

באופן שלא ימצא חלות לאחר התפילה מותר לקנות לפני התפילה. אם יש אפשרות לקנות לאחר התפילה, ראוי להחמיר לקנות אחר כך¹. אולם אם לא ימצא חלות כזו, או שיש טרחה בדבר אפשר להקל לקנות קודם התפילה².

המשך בעמ' ב'

אמנם במשנה ברורה (בביאור הלכה ד"ה שיש) חולק עליו וכתב שאין ראיה מזה לזמנינו, דיש לומר דדוקא אז שעדיין היה קודם קבלת התורה ועדיין לא היה להם מצות קריאת שמע על כן חל עליהם מצות הכנה לשבת תיכף כשקם ממטתו, מה שאין כן אחר כך שנצטוו על מצות קריאת שמע בזמן קימה היא קודמת.

2 כדעת הפרי חדש שכתב שצרכי שמים מותרים לפני התפילה, ויש לצרף מה שמצינו באחרונים (ספר בשליו דוד ס"י פס סק"ד. דברי תורה ח"א ס"י טז) שהקילו להתעסק במסחר לפני התפילה אם יגרס הפסד מאומן אם יתעכבו עד לאחר התפילה. והשוו (אשל אברהם בוטשאטש ס"י פס) את איסור מלאכה לפני התפילה לאיסור מלאכה בחול המועד שהתירו בדבר האבד.

ענידת סרטי פלסטיק לזיהוי בשבת

השמחה במעוננו של ירוחם עלתה עד גדות, כאשר זה עתה זכה לחבוק בן זכר מלא חן וזוהר אשר השכינה נסוכה על פניו. בעודו שוהה בבית החולים בעיצומו של יום השבת נזהר הוא מאוד מכל חשש מלאכה או מעשה חול וכדו', ואכן כאשר התבקש מאחות בית החולים לענות על ידו את צמיד הפלסטיק אשר מוכיח כי היותו אבי הבן ומקנה לו את האפשרות לבוא ולצאת את שערי התינוקיה ללא חשש, נאלם דום ותהה האם אכן יכול הוא להצמיד את הסרט לידו, מכיוון ולאחר הידוק הסרט לא יכול עוד להסירו ולפתחו ואם כן אולי ייחשב דבר זה לאיסור "קושר" האסור בשבת, בצר לו פנה לרב בית החולים ויחד ניסו ללבן את הדברים.

תשובה: כתב הרמב"ם: (פרק י' הלכה ח) הפותל חבלים בשבת חייב משום קושר, והמפרידן ואינו מכווין לקלקל חייב משום מתיר ובשו"ע הרב: (סי' שצ"ז סעי' יא) כ' ששיעור הפותל להתחייב מן התורה הוא כדי שיעמוד החבל בפתיחתו בלא קשירה בגופו, נמצאת שמלאכתו מתקיימת, אבל מדברי סופרים אסור בכל שהוא.

ובעניין קשירה על ידי אציקונים וסרטי פלסטיק המצויים בשימוש בתי החולים לחולים וילודים לצורך זיהוי אשר בקצותיהם מעין כפתורים המתהדקים זה בזה, שלאחר הידוקם שוב לא ניתן לפותחם עוד, ובגמר השימוש קורעים אותם ונזרקם לאשפה, נחלקו הדיעות: מחז גיסא דעת האוסרים שאין לך "קושר" גדול מזה, והגם שאין כאן מעשה קשירה במבון הפשוט שבדבר. מכל מקום לא גרע מפיתול חבלים שגם בהם אין בו מעשה קשירה ממש, ואעפ"כ אוסרים אותו משום קושר. וגם בלשון בני אדם נקראת פעולה זו של קשירה באציקונים וסרטי זיהוי וכדו' בשם "קשירה", ובשלטי גיבורים (סוף פרק ט"ו בשבת) מבואר שיש להתייחס לשון בני אדם לעניין מלאכה שבת. ועוד דגער טפי כי החיבור נעשה בהידוק ובחזק שאי אפשר לפותחו, (והגם כי ע"י תחבולות יש אפשרות לשחרר את אחיזת שיני האציקונים ולפתוח את ההידוק מכל מקום אין הדרך בכך כלל והכוונה הסתמית של בני האדם בהידוק בדברים אלו שיעמדו ללא אפשרות לפותחם עוד וזאת ע"י חיתוך או קריעה), וא"כ הווי ליה בכלל קשר של קיימא, או בגדוד תופר, וכך הוא מסקנת הגר"מ משה פיישר זצ"ל (במכתבו בספר מאור השבת ח"ד מכתב יד) וכן בשו"ת משנת יוסף ח"י סי' ע"ב, וכן בקובץ מבית לוי ח"ט עמוד ו' בשם הגר"ש וואנר זצ"ל.

ומאידך יש לומר כיון ופעולתם נעשות ע"י שיניים קטנות הנתפסים זה בזה וכן ע"י כפתורים המתהדקים זה בזה אין זה בגדר "חיבור" בין שני חלקים שמתהדקים זה מזה, אלא מעשה "הידוק" בעלמא, ואינו דומה למלאכת קשירה או פתילת חבלים. וכך הוא מסקנת הגר"ש אלישיב זצ"ל בשמירת שבת כהלכתה פ"מ ס"ע ל"ב, וכן בספר חזון עובדיה מלאכת קושר ומתיר אות י"ח ועוד.

ולהלכה קיימא לן שכל דבר שיש בו פלוגתת הפוסקים נכון לחוש לאוסרים ולהשתדל לעשות הדבר ע"י נכרי או קטן.

ובאם בא הוא להסירו מעל ידו או לפותחו יכול הוא לקרוע או לחתוך הידוק זה דרך קלקול וזה יהיה מותר לכ"ע, דאפילו בקשירה ממש התירו בכאי גוונא, כן הוא דעת החזו"א סי' נ"א ס"ק י"ג, כדין ומקלקל הוא וזורקו לאשפה ניכר לעין כל שאין כוונתו להתיר הקשר אלא לקלקל ולהשחית ודבר זה יהיה מותר לעשות אפילו בפני עם הארץ.

העולה לדינא:

נחלקו פוסקי זמנינו בעניין קשירה על ידי צמיד פלסטיק המצויים בשימוש בבתי החולים - לחולים וליילודים לצורך זיהוי, המתחברים על ידי כפתורים שמתהדקים זה בזה ללא יכולת לפותחם עוד אלא על ידי קלקול והשחתה ולאחמ"כ נזרקם לאשפה ואין בהם שימוש חוזר, האם שייך בזה משום קושר ומתיר או שכלל אין זה אלא הידוק בעלמא. ולהלכה, אם כי המקילים יש להם על מה שיסמכו, מכל מקום ראוי ונכון לחשוש לאוסרים בזה ולהשתדל לעשות זאת על ידי נכרי או קטן.

הלכה למעשה

משולחן מורנו הרב שליט"א המשך מעמ' א'

ברכה על שלם - בפירות ובשקית שוק ואיגול

מצאנו שיש ענין לברך על 'שלמה' לחשיבות הברכה. רצינו לשאול מה הדין כשמברך על תפוח או על תפוז, האם יברך בעודו שלם אף שמפסיק בשל זה בין ברכה לאכילה. וכן מה הדין באריזה חיצונית באופן שהמאכל לא מתקיים בלעדיה כגון 'שקית שוק', הרי ודאי יותר חשובה שקית סגורה משקית שכבר ניקבה (שמאוסה בעיני אחרים) או שלא מצאנו 'פגומה' אלא במאכל עצמו?

תשובת מורנו הרב שליט"א:

בתפוח ותמר, אם אין חשש לריקבון ובוודאי עכ"פ יאכל מהפרי, יברך על הפרי שלם ואחר כך יקלף, כדי שלא להפסיק בין הברכה לטעימה³. אך בתפוז ובפירות שקליפתם אינה ראויה לאכילה, אין הקילוף מאבד את מעלת השלם של הפרי, לכן יקלף לפני הברכה⁴. בשוק ואיגול, עדיף לנקב את השקית לפני הברכה⁵.

לדומם את המנוע בנסיעה לבית חולים בשבת

אם הוצרכו לנסוע לבית חולים בשבת, האם לאחר הנסיעה מותר לדומם את המנוע שלא יתבזבז דלק, [או שלא יתקלקל]?

תשובת מורנו הרב שליט"א:

אם יש גוי, אפשר לומר לו שיכבה את המנוע וינעל את הדלתות ואת מפתחות הרכב יכניס למקום שמור. אם אין גוי באזור, אם בעל הרכב הוא בן משפחתו של החולה, אסור לכבות את המנוע אף שיפסיד מכך הרבה דלק וגם יש חשש לגניבה, רק כאשר יש חשש סכנה, כגון

3 במשנה ברורה (סי' ה' ס"ח יב) כתב שכשאסור

אגוז יסבור אותו לפני הברכה ואחר כך יברך, והביא שני טעמים: א. משום שאין כדאי להפסיק הרבה בין הברכה לאכילה. ב. שמא ימצא מקלקל ואינו רוצה לברכה. הטעם הראשון הוא על פי האליה רבה (בתחילת סי' וב) שחשש גם לטעם של הפסק בין הברכה לאכילה, אבל מקור הדין הוא בשו"ת (שער האותיות קדושה כלל ה' סי' יד) בשם שר חסידים (ס' תחמ"ט) שם מוזכר רק ענין שמא ימצאנו שאינו ראוי לאכילה. וכן בשו"ע הרב (סי' ס"ח) ועוד אחרונים לא חששו רק שמא לא ימצאנו יפה, אבל משום הטעם של הפסק לבד אין לחשוש, וביאר (שם) שמעלת השלם בשעת הברכה עדיפה אף שיצטרך להפסיק כיון שזהו לצורך האכילה, ז"ל: המברך על הפרי לא יחתוך עד אחר הברכה כדי שיברך על השלם למצוה מן המובחר, ואין לחוש להפסק שהיית החיתוך בין הברכה לאכילה הואיל והיא צורך אכילה.

4 כגון בפירות הדר, בננה ואגוזים וכדומה. ראה בשערי תשובה (סי' רב ס"א), מלבד זאת דנו הפוסקים לגבי פלח תפוז ושאר פירות הדר, אם לפתח אחד יש דין בריה ושלם (ש"ת) או לציון ח"ב סיד תשובה כח. ש"ת נקב בושם ח"ג סי' א' אות ב, אך עדיף יותר משום מעלת 'גדול' (ראה וזאת הברכה פ"א שמעלת גדול כי בכל המאכלים), להשאיר התפוז לאחר הקילוף שלם ולא להוריד את הפלח ממנו עד לאחר הברכה.

5 השקית אינה חלק מהמאכל ולא שייך בזה מעלת השלם, לכן עדיף לפתוח קודם לפי הטעם שיש לחשוש להפסק.

6 ראה בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק מ' אות טו) שכתב שעם גמר הנסיעה אסור לכבות

שילדים ישחקו ברכב ויבואו לידי סכנה, או חשש לפיצוץ המנוע, מותר, וישתדל לעשות בשינוי.

לקחת בשבת תרופה למניעת צרבות

אחד שאכל בליל שבת הרבה מאכלים שומניים וכבדים, שלפי דרכו הוא יודע שבבילה החומצה תעלה ויסבול קשה מצרבת. האם מותר לקחת טאמס (אם מועיל לו) לפני שהצרבת מתחילה, או שאין היתר לקחת תרופה רק אם כבר מתייסר ממנה ונחלה ממש?

תשובת מורנו הרב שליט"א:

נטילת תרופות בשבת אינה מותרת רק אם נחלה כל גופו⁷, אמנם אם סובל מאד בכל גופו, מותר לקחת. ויש מי שכתב להתיר לקחת מלכתחילה כדי שלא להגיע למצב של חולי, ועדיף ליטול בדרך של שינוי מהרגיל⁸.

כפית פרווה שנגעה בסיר בשרי

תוך כדי בישול בסיר בשרי, נגעה כפית פרווה בדופן הסיר הבשרי מבחוץ, מה דין הכפית?

תשובת מורנו הרב שליט"א:

אם דופן הסיר יבש לגמרי, הכף אינה בשרית⁹.

בל תלין במרפאת שיניים

עברתי טיפול שיניים במרפאת שיניים, ורציתי לדעת האם יש איסור 'בל תלין' ומצוות 'ביומו תיתן שכרו' במרפאת שיניים, שהרי הרופא אינו מקבל את שכרו מהמטופל אלא מהנהלת המרפאה והמטופל משלם למזכירות?

תשובת מורנו הרב שליט"א:

הרופא אינו נחשב פועל של המטופל, אולם המרפאה נותנת שרותי רפואה עבור המטופל, ועל חיוב התשלום למרפאה עבור הטיפול עצמו יש איסור בל תלין, אמנם על מוצרים שהמרפאה מוכרת אין בל תלין¹⁰.

המתייסרים במחלה זו, כמה וכמה שבועות זאח"ו, ועוד נוסף, שלרוב מצטערים הרבה אפילו אם לא נחלש כל גופם, ולפעמים אפילו כל גופם נחלש ואז פשוט שמותר עיין סי' שכ"ח סי"א. וגם יש לצרף שבולעים טרם שהמחלה נתהווה, ובענין זה הארכתי הרבה מאוד במקום אחר שקצת יש לסמוך ע"ז ג"כ, ולאחר כל אלו ההיתרים ביחד אין בכוחנו להחמיר, ויעשה בקצת שינוי, היינו שיתן בפיו הכדורים בידו השמאלית. ועיין בזכור לאברהם (אות ח) שמתיר במי שחש בראשו ביותר שאשה תתן לו מחלבה, הובא בבאר יעקב (סי' שכ"ח אות מ"ג) וידוע שבסבירת מחלת ה"הי - פיועור" תקיף ליה עלמא יותר ממיחוש וכאב ראש, ושכ"ח מאד שגם ראשו כבד עליו ביותר בסביבת המחלה ע"כ בצידוף בגל"ל שרי. אבל הדרך הנכון הוא שישחוק הכדורים מעל"ש שיערם עם צוקער ויבלעם כן מעורבים יחד.

9 הטעם הוא משום שבישב אין מעבר של בליעות, כמש"כ ברמ"א (יור"ד סי' צב ס"ח), וראה ש"ך סימן קק (ספק'ב).

10 המוצרים שהיא מוכרת כמו כתר ושתלים, המרפאה היא כמו חנות המוכרת ולא כדין פועל, ועליהם אין איסור בל תלין, אבל לגבי הפעולה היא בגדר קבלן, ולגבי הרופא, אמנם כשנשכר הפועל על ידי שליח אין איסור בל תלין, אך כאן הרי הרופא לא נשכר על ידי שליח עבור המטופל, אלא על ידי בעל המרפאה, לכן כלפי שכרו, בעל המרפאה עובר בבל תלין אם אינו משלם בזמנו, ולגבי הלקוחות, הם הרי הזמינו עבודה בקבלנות מהמרפאה, ולכן על חיוב התשלום למרפאה עובר בבל תלין.

את הפנסים שאין בפעולה זו צורך לחולה, ואף אם יקבל קנס כספי על אי הכיבוי אסור לכבות. ובהערה (קמ"ו) כתב בשם הגרש"ז אויערבאך שאפשר שמותר לכבות גזלת של מתכת, כמו שהתירו בשאר דברים סופם משום תחילתם, (א"ח סי' שכת סי' מ"ב ס"ק"ב). אך זה רק באיש הצלה שיש לחוש שימנע משום כך מלנסוע לצורך חולה שיש בו סכנה, ובשו"ת דבר יהושע (תר"י י"ד ס"ט) כתב להתיר אם בעל הרכב אינו קרוב משפחה של החולה מפני שאיסור כיבוי מלאכה שאין צריכה לגופה הוא, והתירוהו כדי שלא תהיה מכשיל לעתיד לבוא - שימנעו מלנסוע לצורך הצלת חיים. וראה בשו"ת (שם אות ע"א) האופן הראוי לכתחילה בעצירת הרכב שלא ילחץ על דוושת הבלימה מפני שעי"כ יתקלקל על דוושת הנורית העצירה רק בהתקרב הנהג ליעדו, יחדל מללחוץ על דוושת הדלק, כך שיגיע ליעדו לאט ויכול לעצור בלי ללחוץ על דוושת הבלימה ועוד הוראות בעניין. ובאם שינוי ההרגלים בעת הנהיגה עלול להביא לסכנה, או אפילו רק לספק סכנה, ינהג כרגיל כפי שנוהג ביום חול.

7 גזר חז"ל לאסור כל רפואה בשבת לצורך אדם בריא, שמא יבוא לשחוק סממנים להכנת הרפואה כלשון הרמב"ם: 'אסור לבטא להתרפאות בשבת גזרה שמא ישחוק סממנים' (הלכות שבת פרק כ"א). ובכלל זה כל הפועלות שעושים לצורך ריפוי הגוף כמ"ש בשולחן ערוך (סי' שכת סמ"ב) עיי"ש.

8 ראה בשו"ת באר משה (שו"ת ח"ד סי' א') שכתב: וידוע שעתה בזמנינו כל הכדורים הנעשים כעמיש הכל נעשה ע"י בישול, והכדורים נגד ה"הי - פיועור" לוקחים

גם הם בכלל עבודה זרה, כמבואר ברמב"ם עכו"ם פרק ג הלכה ו'.

אמנם הר"ן השיב על דבריו וכתב: וצריך לי עיון, שאפשר שאין עובדים היום לצורות הללו אלא לזכר בעלמא עושים אותם. ומבואר שנחלקו האם מוכרח שביחס לצלבים של גבי הכלים יש ענין של עבודה או שהם נעשים רק לזיכרון האמונה הנוצרית. ואפשר שלדברי הר"ן אין ראיה ממנה שמגפפים ומנשקים בשעת מלחמה, שגם זה אינו כעבודה לצלם, אלא רק כדבוקות באמונתם הנוצרים ובסמלים שלה. אמנם בנמוק"י (עבודה זרה מב:) העתיק לדברי הרשב"א, והשמיט לספיקו של הר"ן.

וכעין זה מצאנו ברבינו ירוחם (אדם וחווה נתיב יז ח"ד) בשם רבו רבי אברהם בן אסמעאל דגויים בזמן הזה שאין עובדים לחמה ולבנה ולצורת דרקון, כלים הנמצאים עליהם צורות הללו מותרים בהנאה. ואם נמצא צורת שתי וערב ואדם תלוי בו אסורים. ואפשר דגויים אלו שאין אדוקים בעבודה זרה, כל מה שעושים בצורות הללו בכלים אינם עושים אלא לנו ומותרים בהנאה, ואסור לשהותן משום חשד אם הן בולטים, וראוי להחמיר בספק איסור תורה.

ודבר ברור שגם הרשב"א אסר את ציורי הצלב שעל גבי הכלים מצד שהיו עובדים להם, ולכן כתב הרשב"א (הו"ד בארחת חיים עבודה זרה סי' ו, ובשו"ת הרדב"ז כתב יד קיז) לגבי ציורי שתי וערב שנוצרים עושים על גבי בגדיהם דמאחר ואין הגויים רגילים לעבוד ציורים אלו, הבגדים הללו מותרים ואין חוששים שמה עבדו להם. ובארחות חיים סי'ם דברי הרשב"א בלשון 'צריך עיון' ורק בשם רבו רבי שם טוב פלכו הביא שהתיר בוודאות בגדים אלו, אולם הרדב"ז אסר בדעת הרשב"א בגדים אלו.

וכתב הבית יוסף בשו"ת אבקת רוכל (סי' סה), דהגם שרבינו ירוחם בשם רבו והר"ן פקפקו באיסור ציור שתי וערב שעל גבי כלים, הלכה כהרשב"א שהיה רב גדול ומפורסם ופסק בתורת ודאי לאסור צורת שתי וערב שעל גבי הכלים לפי שהם נעבדים.

אמנם ראה בראב"ה (סי' אלף נא) שהתיר ציורים שעל גבי כלים בתורת וודאי, וכתב ש'צורות שבכלי כסף וזהב לנוי בעלמא עבידי ושרו כדמוכח בפרק כל הצלמים', וכידוע שספר זה לא עמד לפני הבית יוסף, וצ"ע. וכך כתב גם הריטב"א (עבודה זרה מב:) בשם רבו הרא"ה: 'צורות שתי וערב שרגילים גוים לצייר בכלים של כסף מותרים וכו', שהם אין עובדין אלא לצורת שתי וערב שטימא אותה הגלח. כלומר, החפץ שהכומר עשה בו את מעשי הפולחן הנוצרי'. ונראה שהדבר תלוי לפי המקומות ולפי המציאות האם עובדים לציורי צלב שעל הכלים או לא.

שרשרת עם שתי וערב

הראב"ה (סי' אלף נא): הביא לדיון כי 'צורות צלמים שיש לחוש שעובדים אסורים מספק, ולא שרו רבנן אלא הנהו דזכרים דלנוי עבידי, אבל דכפרים אסור מספק'. וכתב על זה: וכן שתי וערב שהשתחו בו לזיכרון התלוי (-ליכרון אותו האיש שנתלה על גבי הצלב). אבל מה שתולין שתי וערב בצואריהן לזיכרון שבאו מטעותם לא מחמירין בהו. כך מצאתי. והו"ד במרדכי (השלם של מכון ירושלים) ריש פרק כל הצלמים, ובפסקי רבי מנדל קלוזנר (עבודה זרה לט), והובא בשו"ת הרדב"ז (כתב יד סי' קיז) שכתב על כך 'זו קולא גדולה אין ראוי לסמוך עליה, אבל מהניא לסניפים בעלמא לענ"ד'. ובתורת הדש (סי' קצז) התיר מכה כל שכן מדברי הראב"ה להתיר את ציורי הצלב שעל גבי בגדי הכמרים שלא נעשים לעבודה אלא רק להודיע שהם מאותה מדינה, והו"ד המרדכי בשם הראב"ה בבית יוסף (סי' קמא), וכן פסק הרמ"א (שם סעיף א).

והש"ך (שם סק"ו) תמה טובא, שהרי כשם שציורי עבודה זרה על גבי כלים המכובדים אסורים שדרך לעבוד צורות אלו, כן ראוי לאסור את הצלב העמוד שברשרת על הצואר אחרי שדרך לעבוד את צורת הצלב, ולכן כתב שמדובר כאשר ידוע שלא עשה בו שום עבודה, והחידוש של הראב"ה שאין בעצם מה שתלה את הצלב על צוארו משום עבודה. והש"ך הביא מה שדנו הראשונים לגבי ציורי צלב שעל גבי הכלים, אך כתב שצורת צלב בשרשרת חמורה מצוירים שעל גבי הכלים, ודרכה להעבד בהשתחויה ואסורה לכולי עלמא.

וכן כתב בשו"ת מעיל צדקה (סי' ע) כדבר פשוט שדרך לעבוד את הצלב שבשרשרת, וכתב דשם בימי הראשונים והרמ"א לא נהגו לעבוד צלב זה. וכן כתב בספר מאורי אור (חלק קן טהור דף נא). דבכל מקום יש להזהיר להקונים אותן צלמים שתולין בצואר, שישברם הגוי תחלה כדי לבטלם משום שידוע שבשעת אכילה וקודם השינה משתמשין בהם בנישוק ופילול לטעותם, ואולי בימי הרמ"א לא נהגו בהן רק לזכרון. וכן כתב על הזמן הזה בשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סי' נה) 'וכן היא גם היום המציאות, ידיענין דהרבה מהם קודם אכילה או שינה מנשקים או מתפללים לתועבות אלו'.

אולם בשו"ת אבני נזר (יו"ד סי' קכב) כבר העיר על דברי הש"ך, שבוודאי כוונת הראב"ה והרמ"א דחוקה מאוד לפי דבריו, ויכר כוונתם לומר שאין חוששים בצלבים שעל גבי הצואר לעבודה שהם רק לזיכרון. וכתב האבני נזר טעם שאין חוששים שהצלב שבצואר נעבד כעבודה זרה, דמאחר ונכנסים עם צלבים אלו לבית המרחץ ערומים, בוודאי אין כאן כוונה לעבודה זרה אלא רק לזיכרון. ולדינא בחכמת אדם (שער איסור והיתר כלל פה סעיף א) סתם להתיר צלב שבשרשרת על הצואר, ובבית אדם (שם) גם כן תמה על הש"ך מפשטות דברי הרמ"א שלא הזכיר שצריך לדעת שלא השתחוה לצלב, וכבר תמה כן טובא בשו"ת בתי כהונה (חלק בית דין סי' יג דף ס ע"ד). [ויש ליישב שאכן בעבר כן הייתה המציאות שלא היו הצלבים הללו רק לזיכרון, אך מאחר יותר חזרו להיות גם לעבודה ויש לאוסרם].

לפי כל האמור למעשה לגבי האיסור להשכיר בארץ ישראל בית לגוי, אם הגוי עונד שרשרת עם צלב, במקום שלא מצוי כ"כ שמנשקים אפשר לסמוך על דעת הרמ"א שהתיר, כיון שאינו אלא לזיכרון. אמנם אם יש חשש שמנשקים או משתחוים לו, יש להחמיר לדעת הש"ך.

וראו בשו"ת יחווה דעת (ח"ג סי' סה) שדן לגבי מדליה שהמלכות נותנת והיא עשויה מצורה של צלב, דאפשר שבזה הכל מודים שהוא בוודאי רק לצורך כבוד ואינו נעבד

המשך בעמ' ד'

לגוי בהשכרה (רבינו אלחנן בתוספות עבודה זרה שם בצד שלישי, אור זרוע עבודה זרה סימן קלו, פסקי הרא"ש עבודה זרה שם בצד שני).

ו. ראב"ן (עבודה זרה סי' רצא) כתב תחילה ליישב כי האיסור נאמר דוקא בגויים שהיו אדוקים מאוד בעבודה זרה והיו רגילים להכניס עבודה זרה לביתם, ולא בזמן הזה שאינם רגילים בכך. אך שוב הקשה על יישוב זה, שהרי ברוסיה ויוון הגויים אדוקים להכניס עבודה זרה לביתם, ובכל זאת התירו להשכיר לגויים. ולכן תפס לעיקר מה שכתב בתחילה שאין בית ישראל שתחת שלטון הגויים נחשב לביתו מחמת המיסים שהיהודים מחויבים בהם. (כן ביאר הב"ח סי' קנא את כוונת הראב"ן). והנפק"מ שבמקום שאין חיוב מיסים מרובים אך הגויים אינם אדוקים בעבודה זרה, שמותר להשכיר להם ואין חוששים שמה יכניסו עבודה זרה.

הכרעת השו"ע והפוסקים בהשכרת בית לגוי

להלכה כתב בשולחן ערוך (יו"ד סי' קנא סי') שהאיסור להשכיר לגוי הוא רק כאשר יש חשש שיכניס עבודה זרה בדרך קבע, והוסיף הרמ"א שלכן בזמן הזה שאינם מכניסים רק בדרך ארעי אין לאסור להשכיר לגוי.

חילוק זה שהאיסור להשכיר לגוי הוא רק כשיש חשש שיכניס עבודה זרה בדרך קבע, מצאנו בשני ביאורי הראשונים. א. בביאור שרק כאשר הישראל מכניס את העבודה זרה יש איסור דאורייתא, [אוגם כאשר הגוי מכניס על דעת הישראל], אבל כאשר הגוי מכניס מדעתו האיסור רק מדרבנן. ב. בביאור שרק כאשר בבית שהישראל גר בו יש איסור להכניס, ולא בבית ישראל המושכר לגוי שבזה האיסור רק מדרבנן, וכיון שהאיסור רק מדרבנן הם לא גזרו רק כאשר יש חשש שהגוי יכניס בדרך קבע. אולם את השיטות שכתבו שבחול"ל לא גזרו חז"ל שלא להשכיר לגוי לא פסקו השו"ע ורמ"א להיתר. גם את השיטה שטעם ההיתר מצד שכאשר יד הגויים תקיפה על הישראלים גדר שכירות היא כמכירה ליום לא הזכירו השו"ע והרמ"א.

מאחר ובבית יוסף הביא רק את שיטת הרא"ש שביאר הטעם שהאיסור אינו מדאורייתא לפי שלא הישראל הכניס את העבודה זרה לביתו, נראה שזה עיקר הכרעת השו"ע. ועוד שהרי לפי התוספות ורבינו אלחנן ביישוב השני לא רק שלא בדרך קבע התירו חז"ל, אלא יש היתר כללי בחול"ל, וזה לא פסקו השו"ע והרמ"א להיתר.

אמנם הש"ך (שם ס"ק יז) הקשה לפי מציאות זמנו שהגויים נהגו להכניס דרך קבע עבודה זרה לביתם, על מה שמכו להיתר והרי השו"ע והרמ"א התירו דוקא בגוי המכניס בדרך ארעי. וכתב שבהכרח שסמכו על טעמי ההיתר האחרים שכתבו הראשונים, או על הטעם שכתב הרא"ש דכיון שיד גויים תקיפה לדון בדיניהם, הרי בדיניהם שכירות היא כמכירה ליום, או על טעם הראב"ן דכיון שחייבים במיסים מרובים לגויים, שוב אין הבתים נחשבים כשל ישראל. או שסמכו על דעת התוספות (ביישוב האחרון בשם רבינו אלחנן) שחז"ל התירו להשכיר בחול"ל בכל אופן, ורק בארץ ישראל גזרו שלא להשכיר לגוי.

צלמים שלא בבית עבודה זרה

במשנה (עבודה זרה מב:) ובגמרא (שם מא.) מבואר כי צלמים שאינם בבית עבודה זרה אלא במרחב הציבורי, אם עשו אותם לנוי ואינם נעבדים כלל אין להם דין עבודה זרה, אך אם הם נעבדים אפילו רק פעם אחת הוי עבודה זרה. כאשר לא ידוע האם הצלמים הללו נעבדו או לא, הדין הוא שסתם צלמים שבכפרים שהם אדוקים יותר בעבודה זרה חוששים שנעבדו, וסתם צלמים שבערים אינם נעבדים ומותרים בהנאה.

עוד מבואר במשנה (עבודה זרה מב:) שהמוצא כלים ועליהם צורות מסוימות המיוחדות לעבודה זרה של החמה או הלבנה או צורה של הדרקון שהיה מקובל לעבודה זרה, הדין הוא שאם הכלים מכובדים חוששים שהכלים נעבדו כעבודה זרה, אבל על כלים מבוזים אין חוששים שעבדו ומותרים בהנאה. ומקשה הגמרא (שם) מדוע רק בצורת חמה לבונה והדרקון חוששים שנעבדו לעבודה זרה, והרי צורות רבות נוספות נעבדות על ידי עובדי האלילים, ומשיבה הגמרא כי אכן הגויים עובדים לצורות רבות, אך לצייר צורה על גבי כלי ולעבוד אותה דרך הציור שעל הכלי מצאנו רק בצורות אלו שהם עבודה זרה חשובה ומוצויה לכל הגויים, אבל שאר כל צורות אפילו אם מצאנו אותם מצוירים על גבי כלים מסתבר שלא ציירו אותם כדי לעובדם מעל גבי כלי אלא רק לנוי בעלמא ומותרות.

צלב שעל גבי בגדים או כלים

הנה דרך הנוצרים לעשות את עבודת האלילים בבתי התפלה כנגד תמונה של אותו האיש צלוב ותלוי על עץ בצורת שתי וערב, ודרכם גם להתייחס בקדושה לצורת הצלב גם כאשר אין עליה את תמונת אותו האיש כתלוי. וכתב הראב"ה (סי' אלף נא) שצלב שנוצרים השתחו בו לפניו (-ליכרון התלוי) הרי הוא אסור בהנאה כדין עבודה זרה. ודע כי גם לדעת רבינו תם שהגויים לא הוזהרו על השיתוף, כמו בזה שהם עובדים לשיתוף של אלוה ואדם מת, היינו לגבי הגויים, אבל לגבי בני ישראל קדושים זה עבודה זרה לכל דבר וכמו כל עבודה זרה אחרת.

על דברי המשנה והגמרא שסתם צורות שעל גבי כלים אינם נעבדים ומותרים, כתב הר"ן (שם על הרי"ף יח:) דמה שאין חוששים שאלו הצורות שנוצרים להם הני מילי בסתם מקומות, אבל במקום שידוע דרכם לצייר צורה מסוימת על גבי כלי ולעובדה חוששים שהצורה נעשתה לעבודה ולא רק לנוי.

וכתב שלפיכך כתב הרשב"א דבזמן הזה שחוקקים חקק בכלים ומציירים בהם עבודת כוכבים (- צלבים משתי וערב), אף המוצא כלים שיש בהן דמות עבודת כוכבים אסורים, ועוד שכן דרכן בברב"י (בצפון מערב אפריקה הסמוכה לספרד) לציירן בסייף ובכלי מלחמתם ומגפפים ומנשקים בשעת מלחמה. ומבואר בדבריו שאסר את הכלים שמצויר עליהם צורת שתי וערב כי הם נעבדים בזמן הזה, והביא לזה ראיה מעבודה הניכרת ביותר הנעשית בצלבים המצוירים בשעת מלחמה. [ונישוק וגיוף

כי בשו"ת נהרי אפרסמון (י"ד סי' פד) ובשו"ת מהר"י אסאד (י"ד סי' קצו) כתבו כדבר פשוט שאין הצלבים שעל גבי המצבות נעבדים והם מותרים בהנאה, וכי גם אביו לא מיחה ביד העושים כן. וכתב שנראה לו כי גם רבו מהר"ם שיק לא אסר אלא לפי סופר סת"ם שעוסק בקדושה ביקש לעסוק גם ביצירת צלבים, וכתב שזה דרכם של הפוסקים להחביא את צדדי ההיתר במקרים כמו אלו, אבל בוודאי גם רבו היה מודה לדינא שרק מכוער הדבר אך אין כאן איסור גמור.

והראיה שהביא מהר"ם שיק מדברי הרמב"ם שכל עבודה של כבוד הוא עבודה זרה, הרי יש לחלק בפשיטות, כי ברמב"ם מדובר בצלם גמור, שבוה כל עבודה של כבוד לצלם הרי היא עבודה זרה ממש לצלם, אבל לקבוע שצורה היא צלם גמור רק מכאן מה שהיא נעשית לשם כבוד לאמונה הנוצרית זה לא מצאנו ברמב"ם, ומה שיוצרים את הצורה לכבוד האמונה אין זה עבודה לצורה. וכן תמה על דבריו בעל רק כיבוד האמונה הנוצרית ואין כאן שום עבודה לצורה. ועוד הביא מה שכתב אמרי יהודה (בתשובה שנדפסה בקובץ אור ישראל חלק יד עמוד יב), ועוד הביא מה שכתב בשו"ת חתם סופר (י"ד סי' קכח) שאפילו אם השתחוה ממש לצלם הראוי להיות עבודה זרה, אך כוונתו לא הייתה לשם אלילות, אין עבודה זו קובעת את הצלם לעבודה זרה, וגם שדברי מהר"ם שיק שהצלם שעל הצואר הוא רק לסימן והוא שונה מהצלם שעל הכלים שהוא לכבוד צריכה ביאור רב. ומעתה הרי כל שכן צורה שנעשית לשם כבוד בלבד שאין כאן שום התחלה של כוונה לאלילות ביחס לצורה זו. אולם בשו"ת מנחת אלעזר (ח"ב סי' כז) הסכים ליסודו של מהר"ם שיק.

וראו בשו"ת אגרות משה (י"ד סי' סט) שכתב, שצורת צלב שרגילים לעבוד אין זה רק סמל של עבודה זרה ולא עבודה זרה בעצמו, ולכן התיר לסחור ולהחזיק צורות אלו.

לא תביא תועבה בתשמישי עבודה זרה

לעיל הבאנו את הגידון האם צלב הוא עבודה זרה ממש או רק תשמישי עבודה זרה, והנה בראשונים נחלקו בדיון משמשי עבודה זרה האם נאמר בהם את האיסור של 'לא תביא תועבה אל ביתך', ודעת הרמב"ם (בהשגות לספר מצוות (לא תעשה קצד) שאיסור לא תביא תועבה אל ביתך נאמר דוקא בעבודה זרה עצמה ולא בתשמישיה. ולדבריו, לפי הצד שצלב הוא רק תשמישי עבודה זרה בלאו הכי אין איסור דלא תביא תועבה אל ביתך בהכנסה של צלב לבית. אמנם דעת הרמב"ם (עבודה זרה פ"ו ה"ב) והיראים (סי' ססד) שאיסור דלא תביא נאמר גם בתשמישי עבודה זרה. [ובעיקר מחלוקת זו ראו אריכות דברים בביאור הגר"י פרלא על ספר המצוות לרס"ג לאוין ו, ושם הביא שבתרגום יונתן תרגם 'ולא תיעלן ויחוקי טעוונא ותשמישהא לבתיכון' הרי שכולל גם תשמישי עבודה זרה בכלל לאו זה].

להלכה:

א. אסור להשכיר לגוי בית לדירה, מחשש שיכניס לתוכו חפצי פולחן עבודה זרה.

ב. בחו"ל נהגו להשכיר לגוי בתים ולא חששו שיכניסו עבודה זרה, ונאמרו בראשונים טעמים שונים בהיתר דבר זה.

ג. גם בארץ ישראל אם החשש שהגוי יכניס עבודה זרה הוא רק בדרך ארעי מותר להשכיר לו את הבית, וכל שכן שאין חשש להכניס גוי עם שרשרת של עבודה זרה באופן ארעי לתקן דבר מה בבית ישראל.

ד. נחלקו הפוסקים לגבי צלבים שבצוארי הנוצרים אם הם נחשבים כעבודה זרה או לא, ויש שכתבו שאף על פי שהנצרות היא עבודה זרה, הצלב לאדם הפרטי אינו אלא מזכרת עוון ולא עבודה זרה בעצמה, ונראה שמחלוקת זו היא במציאות הדברים האם צלבים אלו נעבדים כעבודה זרה או שהם רק זיכרון לאמונה הנוצרית, ואפשר שהחשש משתנה ממקום למקום ומזמן לזמן.

ה. יש שדנו שאפילו אם עובדים לצורת הצלב אין הצלב רק תשמישי עבודה זרה, ולדעת הרמב"ם לא נאמר בתשמישי עבודה זרה האיסור שלא תביא תועבה לביתך.

ו. לדינא בדין דידן אין לחוש לכניסה של העובד עם הצלב, ולא בלבד בחו"ל שכבר נהגו גם להשכיר ממש לגויים, אלא אפילו בארץ ישראל מאחר והגוי נכנס רק בדרך ארעי לבית ישראל אין לחוש לאיסור, וכמבואר לדינא בשו"ע וברמ"א שהאיסור הוא דוקא בדרך קבע.

כלל, והביא מקורות רבים לחילוק זה, והביא מה שכתב בשו"ת זרע אמת (ח"ב סי' מה) שצלב הנעשה מזהב ויהלומים בוודאי לא נעשה לעבודה אלא לנוי והמנהג להתיר גם לכתחילה. ושכן כתב בשו"ת שואל ומשיב (ח"ג סי' עא) ושו"ת לב חיים (פלאגי ח"ג סי' ק), ועוד. אך כתב שמפני הכיעור אין לענוד תליון זה רק בבואו לפני המלכות.

וראו בשו"ת ויאמר יצחק (י"ד סי' צח) שדן בשרשראות של חוליות מהסוג שהערבים נוהגים להזיז את החוליות שבהם להרגעה, ונהגו הערבים והנוצרים שביניהם להחזיקם בשעת התפילה כדי לחזק את ריכוזם בתפילה, ויש מהנוצרים שהוסיפו למחרוזת זו גם צלב עבור שעת התפילה, ועלתה השאלה האם מחרוזת זו או לכל הפחות הצלב שבה נחשבים כעבודה זרה. וכתב דאפילו אם השרשרת נעשתה מתחילתה לצורך התפילה אין הכרח מזה שהיא עשויה לשם עבודה זרה, ומה שדרכם להתפלל בו אינו לשם עבודה לעבודה זרה אלא רק לזיכרון בעלמא שלא יתבטל מחשבתו ויהא זוכר בתפלתו לטענותו.

ומסיק שמה שקובעים את הצלב בתכשיט מוכיח שהוא רק לזיכרון, ואף אם הצלב עצמו אסור, התכשיט שהצלב נתקן בו אין לאסור, כי הכלי אינו עשוי להיות נעבד. ולמעשה כתב שאין בידו להתירו אלא על ידי ביטול עבודה זרה, דהיינו שיאמר לגוי לבטלו.

הצלב צלם עבודה זרה או משמשי עבודה זרה

מפשטות דברי הראשונים שלא הזכירו חילוק בין צלב לעבודה זרה, נראה שסבור שצלב הוא עבודה זרה ממש, וכן נראה מתוך תשובת המעיל צדקה (סי' ע) שכבר דן בצדדים שונים בטענה שצלב אינה עבודה זרה, ודחה טענות אלו. אולם בקובץ אור ישראל (חלק יד עמוד יב) נדפסה תשובת בעל אמרי יהודה, שכתב כי לעבודה זרה נחשב רק תמונת אותו האיש שנצלב, ולא הצלב כשאינו עליו את תמונת הנצלב, אך מאחר והוא משמש את עבודת האלילים של הנצרות דינו כתשמישי עבודה זרה שגם הם אסורים בהנאה.

החזון איש (י"ד סי' סב ס"ק כב) ייסד שעיוות באמונה הוא אמנם מינות ואפיקורסות אבל לא עבודה זרה, ולעבודה זרה נחשב רק כאשר המאמין עושה עבודה אלילים למציאות קיימת, ולכן אם אדם ידמה בעצמו שיש מציאות שבאמת אינה קיימת ויעבוד אותה, הוא אמנם יכשל באיסור מינות החמור אבל לא באיסור עבודה זרה. וכתב שעבודה לפנש אדם שכבר מת גם היא עבודה זרה, שהרי הנפש היא מציאות קיימת גם לאחר מותה כדי ליתן דין וחשבון על מעשיה, ולכן זה נחשב כעבודה זרה. ודעת לבנון נקל להבין כי דברי החזון איש מכוונים לאמונה באותו האיש.

ושבו כתב החזון איש שאם עושים תמונה לזיכרון של אותה הנפש ועובדים לה, אם זו מתוך אמונה שנשפע על התמונה שפע וכן מאותה הנפש, הרי זה ממש כעבודת האלילים של הכוכבים והמזלות שהאמינו שכוח הכוכב והמזל יורד להשפיע דרך הצורה של העבודה זרה, אבל אם עובדים לתמונה רק מתוך אמונה שזו דרך העבודה הרצויה לפני נפש המת, אבל לא מתוך אמונה שעל צורה זו שורה כח אלילי, יש מקום להסתפק שאין התמונה עבודה זרה, אמנם בכל אופן מאחר ועובדים דרכה את האלילים, התמונה היא בגדר משמשי עבודה זרה שאסורים בהנאה.

צלב שנעשה לכבוד בלבד

הרמב"ם (עבודה זרה פ"ג ה"ו) כתב שלא רק העובד לאחת מארבע עבודות (משתחוה, זובח, מקטיר, מנסך) נחשב כעבודה זרה, אלא גם כל אופן של כיבוד נחשב כעבודה זרה, אלא שאינו לוקה כל שאין זה דרך עבודת עבודה זרה זו.

וכתב בשו"ת מהר"ם שיק (סי' קנב) שבדברי הרמב"ם שכיבוד נחשב כעבודה זרה, יש ליישב את קושיות הר"ן על הרשב"א שהגויים עושים ציורי צלב רק לזיכרון, כי הגם שאין עושים עבודה גמורה בציורים שעל גבי הכלים, הרי עצם מה שעשה זכר לעבודה זרה של הנצרות אין לך כבוד גדול מזה, ועשיית כבוד הוא ענין של עבודה, וכמבואר ברמב"ם. וכתב שכדי ליישב את הרמ"א נצטרך לומר דמה שתולים על הצואר שרשרת עם צלב לא נעשה לכבוד העבודה זרה אלא רק לסימן בעלמא, ולכן אין בזה משום עבודה. ועל פי זה כתב שציור הצלב שע"ג המצבות הוא בוודאי ענין של כבוד לאמונה הנוצרית, שהנפטר יחסה בצל כנפי האמונה הנוצרית, ונחשב כעבודה זרה ואסור.

אמנם תלמידו הגדול בשו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' קצא) הרבה לתמונה על דבריו, והביא

תיקון והשלמה למאמר:

קימה מהמיטה עקב אזעקה, האם מחייבת בנטילת ידיים

בשבוע האחרון, פורסם במדור 'ליבון הלכתא' מאמר הר"ג רבי יהודה מרקס: קימה מהמיטה עקב אזעקה, האם מחייבת בנטילת ידיים, ונשתרבה טעות במאמר, בחלק המסקנות ('העולה לדינא'), אות ג.

והנה לצורך בזה הנוסח המתוקן והנכון, בתפילה שלא תצא תקלה מתחת ידינו:

ג. לענין הברכה: דעת השערי תשובה ודרך החיים, וכן פסק בסידור הרב בעל התניא, שחייב לברך בפעם הראשונה שקם מהשינה - אם קם על מנת ללמוד או לכל צורך אחר שישתהה בו זמן ממושך ואין בדעתו לשוב מיד ולישן - אפי' קודם עלות השחר ובלבד אחרי חצות. ואפילו אם דעתו לישן שינת קבע קודם אור היום ויצטרך לחזור ולטול ידיו כדין, אעפ"כ יכול לברך על הנטילה הראשונה וכמובן לא יברך שוב כשקם בבוקר. ולהחיי אדם (וכן צידד המ"ב בביה"ל) אין לו לברך אלא כשקם בבוקר אחרי שינקה עצמו ויכין עצמו לתפילה. ואם קם רק לצורך יציאה לשירותים או בגלל אזעקה, על דעת שמיד אחר כך יחזור לישן במיטתו, לכל הדעות אינו מברך על נטילת ידיים. ולמעשה, נוהגים לברך רק כשקם ממיטתו בבוקר ואין בדעתו לחזור ולישן שינת קבע במיטתו (ברכת הבית סי' לב, הו"ד בחיי משה סי' ד).

בסימן טוב ובמזל טוב

מהיכלי תורה והוראה מוסדות "באר ישראל" נשגר כוס של ברכה עם ברכת מזל טוב לבבית, קדם מעלת ידידנו ומכובדנו היקר והנעלה מחכמי ורבני כולל באר ישראל

הרה"ג נחמיה דנדרוביץ שליט"א

לרגל היכנס בנו אפרים זלמן לעול תורה ומצוות

יזכה לראות נחת ושמחה לאורך ימים ושנים טובות מתוך אושר וכבוד, בריות גופא ונהורא מעליא

המה, הבית מאיר (ס' רפט), החזון איש (ס' קסח), הגר"ח קנייבסקי (מזוזה בית' ס' רפ ספ"ב), פרשה סדורה אות כה ואת מה ע"פ רוב ראשונים. וכן נראה דעת הגדולי הקדש (ס' רפ). אמנם הערוך השולחן (ס' לה) מכריע דחייב מצד עצמה.

למעשה בנידון דידן:

והנה בנידון דידן [שפתח פתח בכותל חצירו הסמוכה לביתו בשביל שיכולו ליכנס אנשים מהרחוב לחדרו המשרדי] יש לחייב הפתח הזה של החצר במזוזה עם ברכה, מג' סיבות:

(א) שמשם כבית שער ודרך כניסה לחדר המשרדי, וכבר ביארנו במאמר אחר שחדר כזה חייב במזוזה כדין חנות קבוע ומשרד [אך יש אומרים לא לברך].

(ב) לדעת הרא"ש והמהרי"ל החצר חייבת מצד עצמה [עכ"פ בחצר הצמודה לבית] כי משתמשים בה [למשחק הילדים ולשיחות בטלפון וכדו'], ובפרט עם החצר מרוצת ונוחה לשימוש, וגם מגודרת הטיב עם קנים וכדו' וראויה לתשמיש צנוע.

וזאת מלבד דעת התוס' (הובא בשו"ע ס' ז בשם י"א, וכן מכריע הב"ח וערוך השולחן (סעי' לה) לדינא, וכתבו שכן דעת רוב רבותינו הראשונים) שחצר חייבת מדרבנן אפי' אינה סמוכה לבית כלל.

(ג) כעת שפתח את החצר לרחוב, אפשר ליכנס דרכה לבית ג' כ"ז, וא"כ החצר חייבת לכו"ע מטעם בית שער. ולמרות שלא עשה בשביל זה וגם אינו רגיל ליכנס לביתו דרך החצר [כי הדלת שבין ביתו לחצירו אין לו אפשרות פתיחה מצד החוץ], מ"מ נראה שסו"ס כיון שיש לו אפשרות כזה, שפיר נחשב לבית שער לחייב. [ברם עי' מש"כ בערוך השולחן (סל"ד) בדעת הרמב"ם, אכן סתימת שאר הפוס' אינו כן].

צד המזוזה בפתח שבין החצר לביתו:

ברם בזאת יש לעיין, האם מעתה יש לו להפוך הצד שקבוע בו המזוזה בפתח שבין ביתו לחצר, מצד ימין כניסה לחצר [כמו שרבים נוהגים ודלא כחזו"א ס' קסח] לצד ימין כניסה לביתו, וזאת מאחר שמעתה משמשת החצר לכניסה דרכה לביתו.

ולכאורה אכן כן יש לו לעשות, למרות שאין זו הדרך כניסה הרשמית לביתו [אלא נכנס דרך פתח הראשי מתוך הבנין] ולא עשה פתח זה אלא לשמש כניסה למשרד שבחצירו, כי מ"מ למעשה יש כאן שימוש אפשרי לכניסה אל הבית מבחוץ, ובפרט שדעת הרבה פוסקים שיש לקבוע בצד כניסה לבית גם בחצר סתום.

אמנם יש ליתן סברא לומר שלא יצטרך להפוך את המזוזה לצד ימין כניסה לבית, וזאת לפי השיטה הסוברת שחצר חייבת מצד עצמה, וגם פתח זה משמש ברוב כניסות מהבית לחצר [כלומר יותר פעמים יוצא מהבית לחצר מאשר נכנס מהחצר לבית], וסברא זו גוברת על 'עיקר דירה' כמבואר בפוסקים, א"כ יש לקבוע המזוזה בצד ימין כניסה לחצר.

ויל"ע למעשה איך להתנהג בכה"ג בענין זה. ואי"ה נרחיב בענין זה במאמר אחר בס"ד.

העולה לדינא:

נחלקו הפוסקים אי חייב מזוזה בחצר הוא רק מטעם שהיא משמשת כדרך כניסה אל הבית, או שחייבת מצד עצמה כי יש בה קצת שימוש דירה.

כל פתח שדרכו נכנסים אל מקום החייב במזוזה, חייבים לקבוע בו מזוזה (רמב"ם פ"ו ה"ח, מאירי יומא י"א ד"ה כל).

הפתח שבין הרחוב לחצר במקרה דינן, חייב במזוזה מג' טעמים:

(א) משמש כדרך כניסה אל חדר המשרד שבחצר החייב (מזוזה ב) דעת הפוסקים שחצר חייבת מצד עצמה ובפרט בסמוכה לבית ג) דרך פתח זה אפשר ליכנס לביתו ולכו"ע חייב כמו חצר שלפני הבתים.

אחר שפתח פתח זה לחצירו, יש להסתפק האם צריך לנשנות הצד שקבוע בו המזוזה בפתח שבין ביתו לחצירו, מצד ימין כניסה אל החצר [אם נהג לקבוע כן] לצד כניסה אל הבית, כי עכשיו משמש פתח זה לכניסה אל הבית ולא ליציאה הימנו.

עצמה. והסברא בזה פשוטה, כי בודאי חצר משמשת לצרכי דירה יותר מרחובות עיירות.

וכן מבואר דעת הרמב"ם (פ"ו ה"ח) שחצר חייבת רק מדין בית שער, שכתב: לפיכך אחד שערי חצרות ואחד שערי מבואות ואחד שערי מדינות ועיירות הכל חייבים במזוזה, שהרי הבתים החייבין במזוזה פתוחין לתוכן, אפילו עשרה בתים זה פתוח לזה וזה פתוח לזה, הואיל והפנימי חייב במזוזה כולן חייבין.

הרי שחצר חייבת רק מטעם שפתוחה ודרכה נכנסים לבית ולא מצד עצמה, וכן דייקו מדבריו הבית מאיר (ס' רפט) ואבני נזר (שם אות א) וערוך השולחן (סעי' ג-לד) וחזון איש (שם סק"ג ד"ה אבל), והביא שם החזו"א שכן דעת עוד כמה ראשונים. וראה עוד בגדולי הקדש (שם).

ובטעם שיטה זו, כתב בערוך השולחן (שם), שמפרשים מאי דכתיב 'וכתבתם על מזוזות ביתן ובשעריה', הכוונה השערים שדרך שם נכנסים לבית.

עוד מוסיף שם בערוך השולחן ומחדש (בדעת הרמב"ם), שדווקא אם בהכרח צריך לבוא לבית דרך החצר חייבת במזוזה, אבל אם אין הכרח שהבא אל הבית יעבור דרך עליה, כגון שיש פתח אחר ליכנס אל הבית, פטורה ממזוזה. (מ"מ להלכה דעת הגעו"ש (סעי' לה) לחייב חצר מצד עצמה בכל אופן).

חייב בחצר מצד עצמה:

אבל מדברי המהרי"ל (שו"ת סימן צד, הובא בב"י ס' רפט ובט"ז שם סק"ד) שכתב שאם אין לחצר פתח לרשות הרבים, אז יש לקבוע המזוזה בימין כניסה מבית לחצר, מבואר דס"ל דחצר חשיב דירה בעצמותו מחמת משתמשים בחצר ג"כ.

וכתב האבני נזר (שם אות ה) לברא בדעת המהרי"ל, שכל מין חצר חייבת מטעם אחר, דהיינו, באופן שהחצר פתוח לרה"ר, אין לחייב החצר מצד עצמה, כי אין החצר ראויה לתשמיש צנוע משום שמשמשת למעבר בין רה"ר לבית, ואז מחויבת מטעם בית שער. אך באופן שהחצר סתום יש לה פתח רק לבית, אז ראויה החצר לתשמיש צנוע וחייבת במזוזה בעצמותה.

עכ"פ מבואר מדבריו שגם למהרי"ל אין לחייב חצר מצד עצמה אלא בראוי לתשמיש צנוע ולא בפתוחה לרה"ר.

וכתב החזון איש (שם סק"ו) שגם המהרי"ל לא איירי אלא בחצרות שבימין שעשו הרבה תשמישים ושם ולפעמים גם אכילה ושינת עראי, אבל היום החצרות אינן אלא לאור ודינם כמו גינה (עי' שו"ע סעי' ז). אכן לגבי מרפסות שלנו [טרס"א בלע"ז] כתב שם (סוסק"ו) שמשמשת כדירת חצר לשייבה לטיול ולאכילה ושינת עראי.

וכע"ז כתב בחובת הדד (פ"ב סק"י*) שכל זה כשמשמשים בחצר תשמישי דירה כגון לטיול ומנוחה וכדו', אבל אם אין משתמשים שם רק כמוקצה שאחורי הבתים, אפשר שילכו"ע אינו חייב מצד עצמו.

ולהלכה מכריע שם החזון איש, שבאופן שהחצר סתום ואינו פתוח לרה"ר, מספק יש לקבוע מזוזה בלי ברכה.

והנה מצאתי חבר לדעת המהרי"ל, עוד ראשונים הסוברים שחצר חייבת מצד עצמה, בפרשה סדורה (סוף אות כה) מביא דעת הר"ז (סוכה ח:) וכן הרא"ה (שם) שדעתם כן, וכן מדויק מתוס' (מנחות לג: ד"ה לית) מזה שמקשה על רש"י הפוסק בית בלי תיקרה מהא דחצר חייבת בלי תיקרה, ולא משני דשאני חצר שחייבת רק מטעם דרך כניסה לבית.

דעת השו"ע:

ולגבי דעת השו"ע בדיון חייב חצר, מבואר מדבריו בפשטות שחייבת אפי' אינה פתוחה לבית, כי בסעי' א' כתב ששערי חצרות חייבים, ולא הנהגה שצריך להיות פתוחה לבית דווקא, כמו שהנהגה (סעי' ז) בדיעה הסתמא לגבי מרפסת ובית שער והגינה.

ובאמת כבר נחלקו כמה מפוסקי זמננו מהו דעת השו"ע בענין זה: שו"ת חקרי לב (ס' קסט), חובת הדור (פ"ב סק"י), הלה למשה (סק"ל) כתבו לחיוב, ואילו חזון איש (ס' קסח סוסק"ה) ושבת הלוי (ח"ג ס' ק) כתבו לפטור. להלכה: לענין ההכרעה להלכה, נראה דעת רוב אחרונים שחייב מזוזה בחצר אינו מצד עצמה אלא אם משמשת כניסה דרכה אל בית דירה החייב במזוזה, הלא

פנחס גר בקומת הכניסה לבנין, בסמוך לדירתו יש לו חצר גדולה לביתו אך אינו נכנס בנה בדרך החצר אלא דרך הבנין מכניסם. כיום גם המים בנה בחצר חדר משרדי שם הוא מקבל אנשים הבאים לשוחח עימו ולשאול את עצתו, ובכדי שהאנשים יוכלו להיכנס מהרחוב ישירות אל החדר בלי להצטרך לעבור את ביתו, הוא פתח פתח חדש מהרחוב אל החצר, ושואל האם מחויב לקבוע מזוזה בפתח זה, והאם יכול גם לברך על קביעותה [ומדובר שיש בפתח גם משקוף למעלה וגם דלת].

בגמרא (יומא יא.) אמרו: תנו רבנן 'בשעריך', אחד שערי בתים ואחד שערי חצירות ואחד שערי מדינות ואחד שערי עיירות, יש בהן חובת מצוה למקום.

ובשו"ע (י"ד רפ"ו ס"א): אלו המקומות שחייבים במזוזה, אחד שערי בתים ושערי חצרות וכו'.

טעם החיוב בחצר:

והנה יש לדון באיזה טעם חייב חצר במזוזה, האם מצד עצמו שנחשב מקום דירה במקרה, או רק מצד שדרכה נכנסים אל הבית והוא כמו בית שער. והנפק"מ בין הצדדים תהיה בחצר שאינה סמוכה לבית דירה אלא עומדת לעצמה, או בחצר שסמוכה לבית אבל אין נכנסים דרכה אל הבית וכגון חצר אחורית או מרפסת שלנו.

עוד נפק"מ תהיה בחצר שאין בה ד' על ד' אמות, שאם נאמר שחצר חייבת מצד עצמה כי היא מקום דירה, או פטורה בכה"ג, כי חצר פחותה מדע"ד אינה ראויה לשימוש (ראה גמ' ב"ב יא.), אבל אם נאמר שחצר חייבת מצד דרך כניסה לבית כמו בית שער, יש לחייב גם באופן זה ועפ"י מש"כ חומדי דניאל (הובא פתחי תשובה ס' רפ"ו סק"א) שבית שער חייב אפי' פחות מדע"ד כי ראוי למילת' (כ"כ בפרשה סדורה אות כה, אמנם יש להעיר שאולי לכו"ע יש לחייב עכ"פ מטעם בית שער רק יתכן שיש לחייב גם משום מקום דירה אבל עכ"פ לא גרע מבי"ש).

חצר אינו מקורה:

והנה קודם שנדון בספק זה, נקדים את מה שהקשו הראשונים (הובא בב"י ס' רפ"ד), למה חצר חייבת במזוזה הלא אינו מקורה ובית בלי תיקרה פטור ממזוזה (רמב"ם פ"ו ה"ה, שו"ע רפ"ו יד), ותיקרו זה ב' אופנים: הראשון (הל' מזוזה ס' יא) תיקר, דחצר דרכו להיות כך ומשמש לדירת הבתים, משא"כ בית אינו ראוי לבית דירה כשאינו מקורה. ורבנו מנחם תי"ץ, דשערי חצרות חייבים כי בתים מקורה פתוחים לחצרות.

מבואר מדבריהם, שלפי הרא"ש חייב מזוזה בחצר הינו מצד עצמו כי משתמשים בה, בלי זה שדרכה לנכנסים לבית [אך עדיין יתכן דבעי' עכ"פ שיהיה סמוכה לבית וכמו שמוכר בלשוננו 'משמש לדירת הבתים' (ראה חזון איש ס' קסח סק"ה סוד"ה ואפשר, פרשה סדורה אות כה)], ואילו לפי רבנו מנחם חייב מזוזה בחצר הינו רק מטעם שדרכה לנכנסים אל הבית וכמו בית שער [כך הבין בדעתו האבני נזר (שו"ת י"ד ס' שפ"א אות י-ז) עי"ש], אך לכאורה מדבריו אינו מוכרח, כי יתכן דבעי' רק סמוכה ופתוחה לבית, אבל לא דווקא שדרכה נכנסים, אלא אפי' חצר סתום מהני.

כן למדו האחרונים שזוהו סברת ויסוד פלוגתתם, בית מאיר (ס' רפט) ואבני נזר וחזו"א הנ"ל.

אמנם ראה בגדולי הקדש (ס' רפ"ו סק"ו) שמאריך לבאר שאין הרא"ש ורבנו מנחם חולקים אלא כל אחד מבאר דבר אחר ושיניהם צריכים זה לזה, כי בחצר יש ב' חסרונות, א' שאינה מיוחדת לדירה, ב' שאין לה קירוי, ולזה צריכים ב' הטעמים, עיי"ש.

חייב בחצר רק מדין בית שער לבית:

והנה לכאורה יש להביא משמעות הירושלמי (יומא פ"א ה"א ד; הובא בתוס' ישיב יומא יא. סוד"ה ואחד) שאין חצר חייבת אלא משום שדרכה נכנסים לבית, כי זה הלשון שם: 'בשעריך' לרבות שערי המדינה, וכי בית דירה הן, לא שבהן הן נכנסין לבית דירה, והא"כ [בשערי הר הבית והעירות] שבהן היו נכנסין לבית דירה. עכ"כ. וכן הביא ראה זו בגדולי הקדש (סק"ו).

ושו"י שהביא ראה גם בשו"ת שבת הלוי (ח"ג ס' ק) בשם בנו הרב ר' בנימין יעקב שליט"א, והעיר עליו שאמנם עדיין שערי חצרות אינם מוזכרים בירושלמי, וכ"כ בפרשה סדורה (סוף אות כה) שעל כרחק צריך לחלק כן לפי דעת הראשונים הסוברים שחצר חייבת מצד

חיוב בהיענות להזמנה לסעודת מצוה

ההזמנה לסעודה שנחתה על ראשו של שמעון ללא הכנה מוקדמת, גרמה לו לסרהחורת קלה. היה זה ידידו יוסף ששוחח עימו זה עתה טלפונית, ובשר לו על הולדת בנו למזל טוב, ואף הזמין אותו בחום לסעודת המצווה שתיערך לאחר המילה, מה שלא זכר יוסף היה מה שידע שמעון, שהזמנה לסעודת מצוה מחייבת בהיענות לה, ובהתחשב בתכנון הרבות שתכנן לאותו בוקר, היה זה בהחלט שינוי מהותי שהטריד אותו. בדרכו לבית הרב לברר את דבר ה' זו הלכה, חשב לפתע שמעון, מדוע זה אתמול כשהזמין אותי יהודה לחתונת בנו, לא חשבתי שיש בעיה להימנע מהשתתפות, כשהגיע לבית הרב שטח לפניו את לבטיו מה הדין:

תשובה: הנה שורש הענין מבואר בגמרא ערוכה (פסחים קי): שבעה מנודין לשמים וכו', ויש אומרים אף מי שאין מיסב בחבורה של מצוה, ומבארים התוספות (ד"ה ואין מיסב) היינו סעודת מילה דאמר במדרש דניצול מדינה של גיהנם, וסעודת נישואין בת"ח, ובת כהן לכהן. ואכן כדברי תוס' אלו פסק הרמ"א בהלכות מילה (סי' רסה סעיף יב), וכל מי שאינו אוכל בסעודת מילה הוי כמנודה לשמים.

ובפתחי תשובה (שם) הביא דברי ספר 'שריטת הזהב' שכתב דטוב לבטל מה שהשמש קורא על סעודת ברית מילה כי אולי לא ילכו... ויהיו ח"ו בכלל נידוי. הרי כי הפוסקים הביאו כן להלכה.

וכן נוהגים היום שאין מזמינים לסעודת הברית אלא אומרים בדרך הודעה וכדומה, אלא שיש לתמוה על מנהגינו בכך, שנוהרים בכך בסעודת מילה, ואילו בסעודת נישואין לא אשתמט שום פוסק שכתב לאסור, ואדרבה המנהג הוא לשלוח הזמנות, ומה שנתנה סעודת נישואין מסעודת מילה. ומצאנו בה שני חילוקים מגדולי אחרוני זמננו:

א. באגרות משה (אורח חיים ח"ב סי' צב) כותב שבמילה הנידוי הוא על כך שהזמין אבי אבן ולא נענה ואסור לו למנוע לכבוד מצוה הגדולה דמילה, ובנישואין אכן יש חיוב לבוא אלא שאין ענין הנידוי על כך. משמע שאכן צריך להגיע, אלא שאין חמור כל כך.

ב. בתשובות והנהגות (ח"ב סי' תרמט) כותב שבנישואין יש לנו לימוד זכות, שהחיוב בגדר סעודת מצוה הוא בתלמיד חכם דווקא, ולכן משתמט עצמו באמתלה שאין זה סעודת מצוה, ובפרט בזמן הזה שאין לנו דין תלמיד חכם לכמה דינים כדינא דגמרא, משמע שאף אין צריך להגיע.

אמנם כל זה לכתחילה, אך בדיעבד אם הזמין הבעל ברית לסעודה, האם אכן אין לו היתר וחייב להשתתף בסעודה גם כשקשה לו, אם רוצה להינצל מהעונש החמור של נידוי לשמים. נביא כאן כמה פוסקים הדנים בעניין, אשר מהם נוכל לכאורה לפשוט את הספק:

בחידושי הרמ"ט (המובאים באוצר המפרשים על השולחן ערוך שם) תמה על הרמ"א, שהרי כפי שהבאנו לעיל איסור זה מובא בגמרא בשם "יש אומרים" ומבואר במס' הוריות (יג. שסתם "יש אומרים" היינו ר' נתן, ואם כן הוי מחלוקת יחיד ורבים ואין הלכה כייחיד, וכתב ונראה שלכן כתב רמב"א כמנוהג לשמים ולא ממש, אלא שפלי ר' נתן הוי מנוהג אך לא להלכה, ועוד מוסיף שכל האיסור הוא רק משום שיש עונש שם ואינו רוצה להסב עמהם, וכן דייק מלשון הרמ"א מי שאינו אוכל ולא כותב מי שאינו הולך לאכול. בתשובות והנהגות (שם) מבאר, ששורש האיסור ונידוי הוא דווקא בנמנע מפני שמדמה עצמו לאדם חשוב וזהו למטה מכבודו לשבת בסעודה עם אלו, אבל אם נמנע מפני שרוצה ללמוד תורה או שעסוק בעסק אחר בזה אינו מנודה.

ולפי זה גם מחלק חילוק נוסף בין נישואין למילה, שנישואין בדרך כלל גורם לביטול זמן רב וזה גופא הסיבה שאינו משתתף, ולא מחמת כבודו אלא מפני ביטול תורה (התוספות) שאסור לא דברו בתלמיד חכם החס על זמנו) מה שאין כן בברית ראוי לזוהר טפי אלא בטעם הגון.

גם בשבט הלוי (ח"ח סימן ר"ז אות ב) כותב, 'הנה לדידי פשוט דמי שהוא טרוד במצווה או תורתו אומנתו ממש וכו'צא בו, שאין חל עליו ענין זה ודבר פשוט שמוהל עירוני הטרוד וחסד בשאר מצוות, שאין חיוב לאכול בכל הבריתם ועוד כותב ואני דרכי לקחת דבר מסעודת הברית לביתי'.

הרי שמכל פוסקים אלו משמע שיש להקל בדיעבד למי שהזמין אותו לסעודת ברית והדבר קשה לו ובפרט אם עסוק בענייני מצוה אחרת, שאינו צריך להשתתף, אמנם לכתחילה אכן יש להזהר שלא להזמין מי שאינו מתכנן להגיע.

העולה לדינא:

בנישואין נהגו להקל לכתחילה להזמין וכן שלא להגיע למרות שהזמין, ואילו במילה לכתחילה אין להזמין מי שיתכן ולא יגיע, אמנם אם הזמין ויש לו סיבה הגונה שלא להגיע כגון לימוד תורה וכדומה יש להקל שאין צריך לבוא.

דיני בגדים רטובים בשבת

לבישת בגדיו רטובים בשבת

א. נרטבו בגדיו כשהוא לבוש בהם כגון שנפל לתוך מים או שנרטבו מחמת הגשמים, אינו צריך לפשוטן ומותר להמשיך ללכת בהם ולא חוששים שמא יבוא לידי סחיטה (ש"ע סי' שא סעי' מה), וכן אם נרטבה הגרב ונתלחלו האנפילאות במקום דריסת הרגל מותר ללכת בהם אף שכל כובד גופו עליהם, והוי פסיק רישא שבוודאי יבוא לידי סחיטה, כיון שסחיטה באופן כזה היא רק איסור לבנוש, ולא גורר חכמים באופן שהוא לבוש בבגדיו, אם לא שיש לו אפשרות להחליפם באחרים שנכון להחמיר ללבוש גרביים ואנפילאות אחרות (מנחת שבת סי' פ ס"ק קלא).

ב. נרטבו בגדיו במים קודם שלבשם השועה"ר פסק שאסור ללבושם, אך הכה"ח (סי' רנד) והמ"ב (סי' קסב) סוברים שאם אין לו בגדים אחרים מותר ללבושו לכתחילה, אבל כשיש לו בגדים אחרים אסור ללבושם שמה יבוא לידי סחיטה, ועוד מפני שאסור לטלטל בגדים שנרטבו שלא לצורך לבישה.

לטלטל בגדים רטובים

ג. אסור לטלטל בשבת בגדים שנרטבו במים מרובים שמא יבוא לידי סחיטה (רמ"א סי' מו), אבל בגדים שנרטבו במים מועטים דהיינו שאינו טופח ע"מ להטפיה לא אסור לטלטלו משום שאין כ"כ חשש שיבוא לידי סחיטה (מ"ב סי' קעא).

ד. באופנים דלהלן התירו לטלטל אפילו שנרטבו במים מרובים והוא טופח ע"מ להטפיה: א. אם אין לו בגדים אחרים ללבוש (מ"ב סי' קסב), ב. בגד שאינו מקפיד על מימיו (רמ"א סי' מו) כגון מטלניות ומגבות שמיועד לנגב בהם (מ"ב סי' קעב), ג. בגד שנרטב במשקשים שאינם מלבנים (שועה"ר סי' נט, ד) טלטל הבגד ע"י עשרה אנשים שאז מדרכין אהדי שלא יסחוט (מג"א סק"ח), ומחלוקת האחרונים אי עשרה בדווקא או לאו דווקא ואפילו בשנים גם מותר לטלטלו, ה) לטלטל בשעה שפושט מעליו שמתור להניחו כל זמן שהוא בידו (שעה"צ סי' קיב), ו) בסוגי בגדים שלא שייך בהם שמא יסחוט.

ה. בגד שהיה רטוב בערב שבת בין השמשות והוא טופח ע"מ להטפיה כתב המשנ"ב (סי' שח סי' קסג) שאסור לטלטלו כל השבת אף לאחר שיתייבש ואינו רטוב, משום מיגד דאיתקצאי בביה"ש איתקצאי לכולי יומא, ולמעשה הפוסקים חלקו עליו כיון שאין איסור מוקצה בבגדים רטובים אלא אסור לטלטלו משום גזירה אחרת שמא יסחוט (שבה"ח סי' סב), והמנח"י כתב (ח"א סי' פא) שאולי המשנ"ב מיייר באופן שאינו יודע בוודאות שיתייבש הבגד בשבת ולכן הוא דומה יותר לגרוגרות וצימוקים שנמרו בידי שמים ע"כ, וי"ל שעל כרחק צריכים לומר הנפק"מ בין יתייבש בוודאות או לא, מפני שהמשנ"ב עצמו (סי' שא סי' קסד) התיר להשתמש בשבת בבגד שהיה רטוב בביה"ש אלא שמצריך שהשטיחה לא יהא בשבת עצמה רק בביה"ש ובצונע עיי"ש (שעה"צ סי' קסד), ואין מסתבר לומר שבס"י ש"א מיייר בבגד שאינו רטוב טופח ע"מ להטפיה, כיון שמדבר בכל אופן שנרטב הבגד במים.

שטיחת בגדים בשבת

ו. אסור לשטוח בגדים רטובים אפילו שנרטבו אלא מן הזיעה כדי שיתייבש מפני איסור מראית עין שלא יבוא לחשו שכיבס הבגד בשבת, ואפילו בחדרי חדרים אסור לשטוחם (ש"ע סי' מה), שבכל מקום שיש חשד שאיסור תורה אסור אפילו בצנעא (מ"ב סי' קסה), אבל לשטוח שלא כדרך שטיחה ליכא איסור כלל (מ"ב סי' קע).

שערי הלכה

הרה"ג רבי מרדכי דוד ברנדסדורפר

ז. לשטוח בגדים רטובים שאין בהם חשד שכיבס הבגד בשבת, כגון שדרכו לשטוחן תמיד אפילו כשהם יבשים, או ששטוחן כדי שהבגדים יתאוויר אין איסור לשטוחם בשבת וכדו', מיהו מסתבר שלא ישתמש כדרך שעושה בחול כגון על החבל וכדו' משום עובדין דחול אלא בשינוי קצת (קצה"ש סי' קטו סק"כ), שאפילו בגדים יבשים יש לזוהר בזה (כה"ח סי' ק רעג).

ח. ולכן מצוי שהיקלו לשטוח בגדים בשבת באופנים מסוימים: א) אם נרטבו במים מועטים משום שאין דרך כיבוס במים מועטים (מג"א) והרבה אחרונים חולקים וסוברים שאפילו במים מועטים אסור, מפני שדרך לסחוט הבגדים אחרי הכביסה א"כ כל בגד כבוס יש בו רק מים מועטים (מ"ב סי' קסג). ב) אם דרך הנחתו של הבגד היא תמיד בדרך שטיחה כגון מעיל גשם שמקומו הקבוע היא בדרך שטוחה על קולב וכדו' (ש"ע סי' קטו).

ט. בגדים שמלפפין בהם התינוקות, כיון שניכר על הבגד שיש בה לכלוך ובוודאי לא כיבסם בשבת (מ"ב סי' קסד). ד) מגבות ומטפחות שנתלחלו הרבה מרוב הניגוב וניכר בהם קצת זוהמא (כה"ח סי' רנט). ובב' דברים אחרונים סובר המ"ב (שם) שאפשר להקל אפילו באופן שאינו ניכר עליהם לכלוך וזוהמא, אך הבן איש חי מסיים שהמחמיר תבוא עליו ברכה (כה"ח סי' ק רנח).

י. אם היו שטוח מערב שבת אינו מחויב לסלקו קודם השבת (ש"ע), מפני שעיקר החשד אינו אלא כשטוחן בשבת (לבוש), ולכן אם עבר באיסור ושטוחן בשבת אינו חייב לסלקו שכעת שהבגדים כבר שטוחים אין כאן שום חשדא (כה"ח סי' קסו).

יא. התירו לשטוח בערב שבת בין השמשות כשהיה לצורך השבת (מ"ב סי' קסד), שלא אסרו איסור דרבנן בביה"ש כל דבר שהוא לצורך מצוה, וכיון שיתוסף לו עונג שבת שיהא לו מגבת יבישה חשיב צורך מצוה (ביה"ח סי' שמב ד"ה מותר לו).

שטיחת בגדים כנגד האש

יב. השטוח בגדים רטובים כנגד האש חוץ מה שעובר על איסור מראית עין עובר נמי על שתי איסורים דאורייתא, א) משום מבשל שמבשל המים שעל הבגד, ב) משום מלבן שהבגד מתלבן על ידי חום האש, ואפילו אינו שוטחם אלא רק עומד בבגדיו כנגד האש במקום שהיד סולדת ג"כ אסור (מ"ב סי' קסד), ואפילו באופן שמתכוון רק לחמם עצמו, אולי יהא אסור משום פסיק רישא שהבגד בוודאי יתייבש (שעה"צ סי' קי), אך מותר לשטוח במקום שלא יוכל להתחמם כשיעור יד סולדת בו באופן ששטוחו שלא כדרך שטיחה (מ"ב סי' קע).

הלכה למעשה

יג. מעיל גשם רטוב - אם הוא כבר לבוש בו מותר להמשיך ללכת בזה, וללבוש לכתחילה באופן שאין לו מעיל אחר מותר, אבל כשיש לו מעיל אחר אסור ולדעת השועה"ר אסור ללבוש אפילו כשאין לו מעיל אחר, ולטלטלו כל זמן שהיה בידו לאחר שפשוט מותר להניחו במקומו, ואפילו לטלטל ממקום למקום אפשר להקל כיון שאינו מקפיד על מימיו, ולכן 'קאפטן' וכדו' שנרטבו מהגשם כיון שמקפיד על מימיו אסור לטלטלו ממקום למקום, ולשטוחו שלא כדרך שטיחה מותר, ולשטוחו כדרך שטיחה אם מקומו קבוע בדרך שטיחה מותר ואם לאו אסור, ולשטוח כנגד האש אסור בכל אופן.

יד. מגבת רטובה - מותר לטלטלו בכל אופן כיון שאינו מקפיד על מימיו, וכן מותר לשטוחו שלא כדרך שטיחה, אבל לשטוחו כדרך שטיחה אסור בכל אופן, מפני שהשטיחה שלו מכרזת שהיא רטובה ויש בו משום מראית עין.